

траєкторії дрейфу фраземи у семантичному просторі дозволяють побачити глибину мовних явищ, виписати їх поетапні семантичні трансформації і в такий спосіб адекватно оцінити вартісність і художню силу як окремого сегмента, так і твору загалом. Тож лінгвістична археологія, як специфічний підхід до інтерпретації фразеологізмів, володіє значним потенціалом у вивченні мови і художньої літератури.

Список використаних джерел:

1. Англо-русский фразеологический словарь. Сост. А. В. Кунин. В 2-х т. – Москва, 1967. – 1264 с.
2. Дядечко Л. П. Крылатый слова звук, или Русская эптология. – Киев, 2006. – 336 с.
3. Конєва О. В. Рефлекси біблійної морально-етичної картини світу у системі англійської фразеології: лінгвокультурно-дискурсологічний аспект. *Сучасні тенденції розвитку філології та лінгвістики: матеріали II науково-практичної конференції* (м. Київ, 29-30 травня 2020 р.). – Херсон, 2020. – С. 49-53.
4. Мельник Я. Г. Субъектность как языковая категория. – Ивано-Франковск, 1997. – 124 с.
5. Савченко Л. В. Феномен етнокодів духовної культури у фразеології української мови: етимологічний та етнолінгвістичний аспекти. – Сімферополь, 2013. – 600 с.
6. Язык и наука конца XX века. – Москва, 1995. – 432 с.
7. Язык – знание – реальность. – Москва, 2011. – 352 с.

Мельник Т.В.

студентка аспірантури,

Інститут проблем сучасного мистецтва

Національної академії мистецтв України

ГЕНДЕРНА ЛІНГВІСТИКА В УКРАЇНІ ПЕРІОДУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Гендерні стереотипи, з огляду на їх суть і період функціонування в мові, можна поділити на традиційні, нові та актуалізовані. Традиційні стереотипи мають давню історію вживання і транслюють вікові уявлення народу про характер і призначення чоловіка та жінки у соціумі.

Вони формувалися протягом століть, закріплювалися у свідомості не одного покоління мовців і зараз продовжують впливати на світосприйняття сучасників. До них можна віднести номінативи: «Берегиня», «Годувальник», «Адам», «Єва», «Сильна стать», «Слабка стать», «Протилежна стать» та ін.

Нові з'явилися в мові відносно недавно, під впливом мінливих умов суспільного розвитку, і спираються на сьогоденні реалії життя та нову предметність. Представлені концептами: «Барбі», «Супермен», «Секс-символ», «Модель» та ін. Зберігаючи частку традиційних стереотипів, вони формують нові, більш сучасні уявлення про «жіноче» та «чоловіче».

Актуалізовані називаємо традиційні стереотипні найменування, синхронізовані у сучасний дискурс з урахуванням нових семантичних характеристик. Це лексичні гендерні пари: «Партнер-Партнерка», «Самка-Самець», «Принц-Принцеса» та ін. Деякі науковці, наприклад, О. Кісь, Л. Ставицька – схильні вважати образ жінки-берегині нав'язаним українському суспільству. Він, як зазначає О. Кісь, «з одного боку, репродукує консервативні гендерні стереотипи з характерним прикріпленням жінки виключно до приватної сфери (сім'ї, дому), з іншого – під гаслом «відродження традиції» насаджує штучну модель жіночої ідентифікації, що насправді має небагато спільного з українською минувиною» [1]. Тобто, за словами дослідника, головним смисловим навантаженням цього образу є абсолютизація жіночих репродуктивних і побутових функцій, а не ствердження її «матріархальної» суспільної домінанти.

Образ «Берегині» у публіцистичному мовленні актуалізується в перші роки незалежності, коли із розряду архаїзмів він переходить до активного словника у своєму первинному семантичному значенні «святої і божественної жінки». Поступово зміст образного поняття «жінки-берегині» видозмінюється. Їй приписують домостроївський «інстинкт збереження потомства, захисту родини».

Загалом, сучасне покоління є яскравим зразком переходу соціостатевих відносин на нові сходинки. У ньому спостерігається еволюція суспільних догматичних поглядів на призначення чоловіка та жінки, злам традиційних і зародження нових гендерних ідеологій. Одним з ключових факторів у питанні гендерної лексикології на території України – є поява та розповсюдження фемінтивів.

Феміністична мовна реформа, феміністичне мовне планування відноситься до зусиль, частіше політичних рухів, а також ідей на індивідуальному та громадському рівнях, спрямованих змінити те, як мова використовується щодо гендеру людей, видів діяльності, статусів та посад [2]. Ініціатива впроваджена в таких країнах, як Швеція, Швейцарія та Австралія, і була попередньо пов'язана з підвищенням гендерної рівності.

Феміністична теорія мови також зосереджується на тому, як слова або фрази підкреслюють розрив у гендерних нормах. Очевидними прикладами цього є такі слова, як жінка-лікар (Lady Doctor) або завідувачка (керівниця, завідувача – Manageress). Це владні позиції, зазвичай зайняті чоловіками. Тому, коли їх займає жінка, їм потрібна нова назва, щоб підкреслити порушення ними соціальних норм. Це працює в обидві сторони, зі словами на кшталт «медбрат», зверненими до чоловіка, що знаходиться в типово жіночій ролі.

Фемінітиви (фемінативи; *nomina feminativa, nomina feminina*; від лат. *fēmina* – жінка, *fēminīnus* – жіночий) – група морфологічних одиниць, маркованих граматичним жіночим родом, альтернативних або парних аналогічним одиницям чоловічого роду, що утворює здебільшого стилістично забарвлений прошарок словникового складу, сфера вжитку якого часто перебуває за межами літературного мовлення. В українському мовознавстві фемінативами традиційно називають лексичну групу іменників спільного роду, що становлять шар експресивно-оцінної лексики.

З розвитком сучасної теорії гендеру і феміністської або гендерної лінгвістики, однією з ключових тез якої є відставання мовних засобів від реалій зростання суспільного значення жінок у сучасному світі, увагу дослідників усе частіше привертає активізована словотвірна підсистема фемінітивів (фемінативів), утворюваних суфіксальним способом від чоловічих особових назв за професійним, посадовим, соціальним станом (див. моція). У сучасній українській мові вони належать до однієї з найбільш активних і динамічних її категорій, що розвивається під впливом позамовних та власне мовних чинників [4, с. 3-32]. Словотвірна фемінізація розвивається в площині конкурування нормативного засобу мовної ідентифікації жінки та новоствореного або повернутого в мовлення з пасиву [3, с. 27-40].

Останнім часом у наукових працях усе частіше віддають перевагу варіанту фемінітив, який утворюється аналогічно до слів інфінів, генітив

тощо, й може «існувати в мовленні як потенційне слово і поступово утверджуватися в ролі термінологічного поняття» [5, с. 17-21].

В англійській мові під фемінітивами розуміють назви посад і фахів (gender marking in job titles), де вони є явищем рідкісним, оскільки більшість таких назв в англійській мові є гендерно-нейтральними. Полеміка щодо фемінізації професійних назв, а відповідно, на думку прихильних до стратегії специфікації, включення жінок в «поле видимості» у мові є особливо актуальною для мов з граматичним родом, до яких належить і українська, оскільки при запозиченні гендерно-нейтральних назв професій і робіт охопність семантики може бути втрачена. Наявність у різних мовах двох різних стратегій – нейтралізації та специфікації – залишає відкритим питання, що вважати прийнятною стратегією для кожної конкретної мови [6, с. 97]. Вже у XVI-XVII століттях кількість жіночих номінацій в українській мові поступово зростала, однак продуктивнішими вони стали у XIX столітті [7, с. 81-95]. Для цих періодів характерно, що фемінітиви активно вживали передусім в усному мовленні, а в писемні джерела і відповідно словники вони проникали повільніше. Ситуація змінилася на початку XX століття, коли кількість неофемінітивів зростала, але зі збільшенням жінок у відповідних професіях вжиток повертався до форм чоловічого граматичного роду. На хвилі фемінізації й українізації жіночі назви потрапили в словники. Політична дискусія про фемінітиви та жіночі прізвища велася під час правописної конференції 1927-28 рр. Учасники висловилися за відмінування та варіативність, але активісти жіночих партійних організацій («жінвідділів») виступили категорично за те, що жіночі прізвища «не повинні одмінятися од чоловічих» [8].

Наразі, проаналізувавши соціальну підтримку фемінітивів, можна зробити висновки про те, що найбільше схильні до їх постійного вживання, в пресі: друковані та інтернет-видання «Критика», «Критика феміністична», Культурний портал «Korydor», «Україна модерна», «Гендер в деталях», «Повага: Кампанія проти сексизму в українських ЗМІ», гендерний журнал «Я», «Спільне», «The Ukrainians», видавництва: «Критика», «Медуза», «Пабулум», «А-ба-ба-га-ла-ма-га», в телебаченні: інтернет-канал «Громадське телебачення», телепрограма «ТСН» на 1+1, телепрограма «Факти» на ICTV, телепрограма «Вікна» на СТБ, інтернет-проект «Телебачення Торонто», радіо-мовлення: «Громадське радіо», «Радіо Сковорода».

Список використаних джерел:

1. Кісь О. Моделі конструювання гендерної ідентичності жінки в сучасній Україні [Електронний ресурс] / О. Кісь // *І* : незалежний культурологічний часопис. – 2003. – № 27. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n27texts/kis.htm>
2. Liddicoat, A. J. (2011). Feminist language planning. *Current Issues in Language Planning* 12(1): 1–7. doi:10.1080/14664208.2011.548314
3. Безпояско, Олена Костянтинівна. Граматика української мови. Морфологія : підруч. для студ. філол. ф-тів вузів / О. К. Безпояско, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський. – Київ: Либідь, 1993. – 334 с.
4. Архангельська А. М. До проблеми словотвірної фемінізації в українській мові новітньої доби: традиція і сучасність // *Мовознавство*. – 2013. – № 6.
5. Тараненко О. О. Словотворення української мови в аспекті її сучасних системно-нормотворчих тенденцій (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) // *Мовознавство*. – 2015. – № 1.
6. Брус М. П. Словотвірна термінологічна база фемінітивної підсистеми української мови // *Лінгвістичні студії* : зб. наук. праць. – Донецьк : Донецький національний університет, 2011. – № 23.
7. Архангельская А. Сексизм в языке: Мифы и реальность. – Оломоуц, 2011. – 328 с.
8. Семенюк С. Формування словотвірної підсистеми назв самиць у новій українській мові // *Українська мова*. – 2012. – № 1.

Турчак Л.І.

*кандидат мистецтвознавства, доцент,
Київський національний університет культури і мистецтв*

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В КУЛЬТУРІ УКРАЇНИ 1990-Х РОКІВ

Наукова діяльність є невід'ємною частиною суспільства, важливою складовою. Наука – одна з форм суспільної свідомості, що дає об'єктивне відображення світу; система знань про закономірності розвитку природи і суспільства та способи впливу на навколишній світ [2, с. 586].

Стан науки відображає процеси розвитку суспільства, економічну, політичну ситуацію. Трансформації в суспільстві мають своє відображення не лише у науці а і культурі, зокрема у сфері мистецтва. Такі зміни можна прослідкувати в Україні наприкінці ХХ століття.